

melyek időrendben soroltnak fel. Számos műnél szerzőnk több *incipitet* is fölvelt: így az előszó, az egyes részek, sőt fejezetek kezdőszavait is, csakhogy a tájékozódást megkönnyítse. A prédikációknál pedig, nemcsak magának a szentbeszédnek, hanem az annak alapjául szolgáló szentírásbeli szövegnek néhány első szavát is följegyezte.

Hogy *Little* jegyzéke, ha csak az Angliában előforduló kéziratokra szorítkozunk is, korántsem teljes, azzal maga a szerző is tisztában van, a ki munkájához a szakirodalmi dolgozatokon kívül csupán a *Bibliotheca Bodleiana*, meg az oxfordi egyetemhez tartozó kollégiumok könyvtárainak kézirat-katalógusaira volt figyelemmel. Mentségül szolgálhat egyrészt művének benső természete, mely szinte kizárja a tökéletességet: ez esetben a teljességet; másrészt az a körülmény, hogy *Little* eredetileg egy, az angolországi ferences-kéziratokat tárgyaló műhöz gyűjtötte az adatokat s csak viszonylag tekintélyes számuk bírta rá, hogy adatai köteté megszerkesztve, jelen formában is nyilvánosság elé kerüljenek.

[g-J]

Iskolatörténeti adattár. *Az orsz. református tanáregyesület megbízásából szerkeszti Thury Etele.* I. kötet. Pápa, 1906. Főiskolai kny, 8-r. VIII. 443 old. Ára 8 korona.

Középiszkoláink, sőt felsőiszkoláink nagyobb része a millennáris évet azzal vélte legméltóbban megünnepelni, hogy megíratta az intézetek történetét. A monográfiáknak egész sorozata jelent meg többé-kevésbé avatott tollal megírva. Az így publikált anyag természetesen fordította a figyelmet az iszkolák történetében rejlő gazdag anyagra, de egyúttal feltárta azokat a hiányokat is, a melyek e téren szembetűnnek. Ez a kiinduló pontja azon gondolatmenetnek, melynek nyomán az orsz. reform. tanáregyesület előttünk fekvő kötetét kiadni időszerűnek tartotta. A szerkesztő előszava megemlékezik a czélról is, melyet az »Iskolatörténeti adattár« munkálni kíván. Egyrésztől hézagpótló munka akar lenni, s »annak a nagyfontosságú szerepnek, melyet a református közoktatás hazánk kulturális fejlődésére négy századon keresztül gyakorolt«, megvilágítása által a magyar történetírásnak akar szolgálatot tenni, másrésztől a református egyház tagjainak figyelmét szeretné a multra irányítani, hogy ezzel a református közoktatásügy iránt melegebb érdeklődést, több áldozatkészséget idézzen elő.

Az adattár több kötetre tervezett vállalkozás. Első kötetében a reform. közép- és felsőiszkolákra eddig nyomtatásban megjelent művek foglalnak helyet, további kötetekben az eddig nem publikált levéltári, kéziratári anyag volna elhelyezendő.

Az előttünk fekvő kötet a mű első köteté. Kronológiai rendben gyűjtötte össze a nyomtatásban már megjelent anyagot

regesztaszzerű kivonatokban, az 1522-től 1905-ig terjedő időkből sok ezerre menő regesztát hordván össze több szorgalommal, mint körültekintéssel. A kötetet betűsoros hely-, név- és tárgy-mutató egészíti ki. Bibliográfiai segédeszköz jellegével bír. Irodalmunk, művelődéstörténetünk kutatóinak, de legfőképen a református egyház- és iskolatörténet bűvárainak szánt repertórium. Derék, érdemes munka, de sajnálattal kell konstatálnunk, hogy hiányai igen szembetűnőek, a mit kütönben a szerkesztő előrebocsát, habár nem érthetjük meg indokolását, a mely egyszerűen kijelenti, hogy teljesebbé tenni nem tudta. Miért? erre nem ad választ; sőt arra nézve is bizonytalanságban hagy bennünket, van-e reményesség a hiányok kiegészítésére? Már pedig, hogy erre szükség van, a felhasznált nyomtatásban megjelent művek jegyzéke erről meggyőzhet bennünket. Hiányzik innen több közismert olyan munka, a melyekből bizonynyal sok értékes anyag gyűlt volna össze. Néhányat szemelvényképen: *Bartholomaeides*, Joan. Lad. Memoriae Ungarorum, qui in alma Vitebergensi studia coepta confirmarunt. Pest, 1817. — *Bod P.* Magyar Athenás. — A magyar jogakadémiák története Pest, 1873. — Új magyar Athenás. — *Szinnyei*, Magyar írók. — A régi magyar könyvtár anyaga. — Apáczai *Cseri* János munkái. — A különféle okmánytárak rendkívül gazdag anyaga stb. Úgy, hogy nem hallgathatjuk el aggodalmainkat az egész mű értéke iránt, ha ezen hiányok kiegészítése nélkül kerülne sorra a nyomtatásban még meg nem jelent emlékek, adatok közlése.

Nem veszi rossz néven az érdemes szerkesztő, ha egy-néhány fogyatékoságát a szerkesztői eljárásnak is felelmitjük: Regesztákat találunk pl. *Frankl V.* Hazai és külföldi iskolázás, — *Szombathy J.* Historia scholae Sárospatakiensis, — Erdélyország tört. tára, — *Weszprémi*, Succincta medicorum Hung. et Transilv. biogr. s egyéb munkákból, de ezeket a mű elején közölt címjegyzékben fel nem lelhetjük. Pápai *Páriz* Ferencz, Rudas redivivumát állandóan így idézi, Rudas redivivum, pedig a címjegyzékben Pápai *Páriz* alatt találjuk. *Ember Pál*: Historia ecel. ref. a címjegyzékben Debreczeni *Ember Pál* alatt nem fogjuk keresni, annál kevésbé, mert a regeszták alatt állandóan így találjuk: *Lampe-Ember*. Hasonló esetekben utalással igen jól megoldható a kérdés. Általában a címjegyzék betűrendi felállítása a bibliográfia elfogadott szabályait teljesen mellőzi, a mi a használhatóság rovására történik. Így a jegyzőkönyveket, almanachokat, névtárakat nem kapjuk meg a megfelelő betűben, hanem egyszer a dunántúli, dumamelléki, máskor az erdélyi jelző alatt. A Magyar országgyűlési emlékek a rendes helyen vannak, de az Erdélyi országgyűlési emlékeket a szerkesztő *Szilágyi Sándor* neve alatt vette fel.

Egy pótkötetben a hiányok orvosolhatók, a tévedések korrigálhatók lennének, s csak a munka értéke, meg a kiadó tanár-egyesület, melynek tekintélye alatt jelent meg a kötet, nyerne vele.

Kováts László.

P. Schwenke und **A. Hortzschansky**: *Berliner Bibliothekenführer*. Berlin, 1906. Weidmannsche Buchhandlung (Druck von G. Bernstein). 8-r. IV, 2, 163, 20 l. Ára kötve 1·20 Márka.

Szerzőinknek e kalauz összeállításánál az a gyakorlati cél lebegett szemük előtt, hogy a tudósok és kutatók, elsősorban pedig az egyetemi hallgatók részére összegyűjtsék s röviden jellemezzék mindazon, többé-kevésbé nyilvános könyvtárakat, melyek Berlin világvárosi forgatagában a köznek rendelkezésre állanak. Összesen mintegy harmadfél-száz gyűjteményről tétetik említés, melyek a következőkép vannak csoportosítva: 1. Általános nyilvános köz-könyvtárak; 2. főiskolai könyvtárak; 3. tudományos intézetek és gyűjtemények (akadémiák, levéltárak, múzeumok stb.); 4. iskolai könyvtárak (gimnáziumok, reálgimnáziumok, főreáliskolák, iskolai múzeumok); 5. hatósági (kir. uralkodóház, parlamentek, birodalmi, állami és városi hatóságok); 6. templomi könyvtárak; 7. testületi és egyleti könyvtárak (tudományos, gazdasági egyesületek, közhasznú társaságok, felekezeti szövetkezetek, sport-, gyűjtő- s egyéb egyletek); 8. szak-kölcsönkönyvtárak, végül 9. magánkönyvtárak; ez utóbbiak közé természetesen csupán azok vétettek fel, a melyek bár korlátolt számban, idegeneknek is hozzáférhetők. Az egyes könyvtárakra vonatkozó cikkelyek a következő adatokat tartalmazták: a könyvanyag minősége és mennyisége; az évi szaporodásra szánt összeg nagysága; a könyvtár használatának ideje s módoszatai; a rendelkezésre álló katalógusok jellemzése; a kezelő-személyzet száma; esetleges kiadványok stb.

Ez adatok közül minket elsősorban a kikölcsönzésre vonatkozók érdekeltek: hiszen nálunk, hol a »művelt nyugat«-ra való hivatkozással folyton könyvtáraink szűkkeblülését támadják, épen ezek alapos megismerése kívánatos. Nos, átlapozva az előttünk fekvő kötetet, nyugodtan elmondhatjuk, hogy a budapesti nyilvános nagy könyvtárak, ha anyaguk gazdagsága szempontjából nem is, a kölcsönzőkkel szemben tanított előzékenység szempontjából bátran kiáll, a versenyt a berlini intézetekkel.

A Berliner Königl. Bibliothekből például közismert egyéniségeken kívül csupán jótállás, vagy 50 márka letéteményezése mellett lehet kikölcsönözni 1—1 kötetet. A kikölcsönzés időtartama egy és három hét között vállalkozik, a használatra kért könyv jellege szerint. Ha a kikölcsönzés idejének utolsó napján a könyvek be nem szolgáltatnak, a kölcsönző tartozik minden egyes tértíveny után 50 pfenniget fizetni s a bérmentetlenül megküldött